

Пећ

Црква Св. аѲосѲола

Најстарија црква Пећке патријаршије саграђена је на месту византијске базилике око средине XIII века, и то у облику који није много одступао од изгледа других рашких цркава. Живописана је у време архиепископа Арсенија око 1260. и затим још неколико пута до XVIII столећа. На месту источног зида некадашње припрате, или мало западније, били су подигнути око 1350. пиластри повезани ојачавајућим луком и они су тада покрили део живописа с почетка XIV века. На западном зиду се налази улаз и прозор изнад њега, претворен у нишу и живописан 1633/34. године. Тако је добијен правоугаони облик травеја, покривен уздужним полуобличастим сводом и без прозора. О архитектури западног дела цркве Св. апостола в. Ђурић, *Пећка ѲаѲријаришија*, 26–29, цртеж II–III, сл. 70 (В. Кораћ); М. Чанак-Медић, *Архитектура прве Ѳоловине XIII века, II. Цркве у Рашкој*, Београд 1995, 32–33.

Фреске насликане око 1300. покривале су све зидове и свод овог простора, али их више нема на северном и делу западног зида, док су неке на јужном зиду пресликане 1356. и 1633/34. године. Очишћене су шездесетих година XX века. Време настанка фресака није посведочено натписом или другим изворима, па се само на основу уметничких особина одређују у време око 1300. или мало после те године, док се због слика Немањина монаха може помишљати да је њихов ктитор био краљ Милутин.

Натписи на фрескама су српски.

Имена сликара нису позната.

Сачуване фреске су распоређене на следећи начин: на јужном делу свода су Прање ногу, Издајство Јудино и Суђење пред Аном (оно се наставља и на западном зиду), на северном делу свода је Суђење пред Кајафом, Петрово одрицање и Суђење пред Пилатом. Циклус се затим пребацивао на нижи јужни део свода, али је тамо био пресликан у XVII веку, а сачуван је само Симеон који носи крст на *западном зиду*, и на њему је, изгледа, била и сцена Христос пред крстом. Од ових фресака су у приземном појасу сачуване само монашке фигуре Стефана Првовенчаног („Стефан краљ Симеон – sic. – монах”) и Уроша I („Стефан краљ Урош Симеон монах”) на јужном, док су на *западном зиду* два велика попрсја Богородице с Христом и св. Николе, и над улазом допојасне представе св. Константина и Јелене с крстом између себе.

Фреске су добро објављене: Petković, *La peinture serbe*, II, 41, pl. LXXXII–LXXXV; Петковић, *Преглед*, 250; Hamann-Mac Lean – Hallensleben, *Die Monumentalmalerei*, 24, Plan 14–15; Р. Љубинковић, *Црква СвѲтих аѲосѲола у Пећкој ѲаѲријаришији*, Београд 1973, сл. 38–59 (објавио је све фреске); Ђурић, *Пећка ѲаѲријаришија*, сл. 70–75 (у боји).

Одсуство било каквих података отежало је одређивање времена настанка ових пећких фресака. Најпре су биле широко смештене у XIV век (В. Р. Петковић) или у почетак тог столећа (П. Мијовић, *Пећка ѲаѲријаришија*, Београд 1960, 11), а затим око 1330 (Р. Хаман-Мак Лин и Х. Халенслебен), а један њихов део везан је за архиепископа Саву III (Р. Љубинковић). Радојчић се определио за касни XIII век (Радојчић, *СликарсѲво*, 74; S. Radojčić, *Die Entstehung der Malerei der Paläologischen Renaissance*,

JÖBG VII, 1958, 113 = Радојчић, *Узори и дела*, 137), а В. Ј. Ђурић (Ђурић, *Византијске фреске*, 48; Ђурић, *Пећка ѡаѡријаришија*, 121–130) и С. Петковић (*Пећка ѡаѡријаришија*, Београд 1982, 12–13) стављају их опрезније у време око 1300. године, што изгледа прихватљивије.

Најпотпуније је ове фреске обрадио Радојчић, *Сликарство*, 74–75 и испитао њихов стил преко везаности за античке узор, највише на основу сцена Христових страдања, а то је поновио и на другим местима: S. Radojčić, *Die Entstehung der Malerei der paläologischen Renaissance*, 113–114 (= Радојчић, *Узори и дела*, 137–138); S. Radojčić, *La pittura in Serbia e in Macedonia dall'inizio del secolo XII fino alla metà del secolo XV*, X Corso di cultura sull'arte ravennate e bizantina, Ravenna 1963, 306–310 (= *Сликарство у Србији од ѡочейка XIII до средине XV века*, Српска православна црква 1219–1969, Београд 1969, 99–102); S. Radojčić, *Geschichte der serbischen Kunst*, Berlin 1969, 41–42 (= *Српска уметност у средњем веку*, Београд – Загреб – Мостар 1982, 53). После њега је Ђурић, *Византијске фреске*, 48–49 и детаљније Ђурић, *Пећка ѡаѡријаришија*, 121–130, обратио пажњу на све сачуване фреске и обрадио не само њихове стилске већ и иконографске особине, а успут је до краја растумачио ликове монаха Немањина. Обојица – и Радојчић и Ђурић – али и други аутори који су писали о овим фрескама (Р. Љубинковић, *Црква Свѡих аѡсѡла у Пећи*, стр. XV–XIX; С. Петковић, *Пећка ѡаѡријаришија*, 12–13) сложили су се да оне носе изразито прелазни карактер, а недавно их

је В. Ј. Ђурић укључио међу друге византијске споменике с таквим обележјима: Djurić, *La peinture byzantine vers 1300*, 68–70.

Стилска и иконографска сродност фресака са другим делима око 1300. упутила је њихове истраживаче да им потраже паралеле у Богородици Перивлепти у Охриду (Радојчић, *Сликарство*, 74; Миљковић-Пепек, *Делото*, 227–228; Р. Љубинковић, *Црква Свѡих аѡсѡла у Пећи*, стр. XVII; С. Петковић, *Пећка ѡаѡријаришија*, 13), али и у Протатону и неким другим истовременим црквама (Ђурић, *Византијске фреске*, 48–49; Djurić, *La peinture byzantine vers 1300*, 70). Радојчић је чак у једном тренутку претпоставио да су сликари из Охрида радили у Пећи (S. Radojčić, *La pittura in Serbia e in Macedonia*, 306 = *Сликарство у Србији од ѡочейка XIII до средине XV века*, 99), а и Ђурић је помишљао да би Михаило и Евтихије могли да буду творци ових фресака, што би, по њему, било и њихово најраније дело у Србији (Ђурић, *Византијске фреске*, 49; Ђурић, *Пећка ѡаѡријаришија*, 130). Касније је, међутим, овај аутор био опрезнији у тврђењу да мајстори пећких фресака припадају уметничком кругу сликара у охридској Перивлепти и Протатону (Djurić, *La peinture byzantine vers 1300*, 70). До сличног закључка – да је реч о неком сликару блиском Михаилу и Евтихију, али не и они сами – дошао је и Миљковић-Пепек, *Делото*, 227–228; он би био најближи једном анонимном мајстору у Жичи (Миљковић-Пепек, *О ѡознаѡим и анонимним сликарима*, 48–51).

179
Пећ, Св. апостоли,
Краљ Урош I као монах Симеон, детаљ, око 1300.